

Теоријски оквир социолошког разумијевања стратификације друштва

СРЉАН ВУКАДИНОВИЋ

Филозофски факултет
Никшић

Поред термина друштвена стратификација у литератури се користе различита одређења. Употребљавају се и називи друштвена слојевитост, као и слојна структура друштва. Међутим, друштвена слојевитост или слојна структура друштва је само један сегмент теорије друштвене стратификације. Слојна структура једног друштва и њено утврђивање је компонента друштвене стратификације која омогућава анализу и проучавање основног предмета њеног истраживања, а то је тумачење и објашњење друштва као (не)хијерархијског распореда слојева који се "међусобно квантитативно разликују с обзиром на одређена (мерљива) обележја".

Такође, понекад се изједначава друштвена стратификација са друштвеном неједнакошћу.

У оквиру опште теорије друштвене стратификације можемо разликовати три теоријска приступа. Теорије стратификације су: функционалистичка, марксистичка и интеракционистичка.

Функционалистичка теорија стратификације објашњава функцију стратификације у друштвеном тоталитету. Овај теоријски приступ полази од тога да друштво функционише као једна цјелина и да је друштвена стратификација само један сегмент те цјелине. Стратификација, по мишљењу функционалиста помаже одржању, конституисању и хармоничности те цјелине интегришући се у цјеловитост друштва. Помажући одржању реда и стабилности у друштву стратификација помаже функционисању друштвених система. Како наводи Хараламбос "функционалисти се у првом реду баве функцијом друштвене стратификације, њезиним доприносом одржавању и добробити друштва" (Хараламбос, 1989:42).

За разлику од функционалистичких теорија које друштвену стратификацију посматрају у функцији која интегрише друштво, марксистичке теорије сматрају да класе дијеле друштво, односно да је то "механизам којим једни изабљују друге" (Хараламбос, 1989:50).

Различитост између функционалистичких и марксистичких гледишта на стратификацију је у томе што функционалисти у средиште своје теорије стављају неједнакости и баве се њима, јер је стратификација један посебан облик неједнакости, док представници марксистичких теорија своју анализу усмјеравају на дефинисање друштвених слојева, чији припадници имају заједничку друштвено групну самосвијест. Међутим, и функционалисти и марксистички настоје да јасно дефинишу слојеве.

Интеракционистички приступ друштвеној стратификацији настоји да посматра ову појаву у оним сегментима који имају заједничке одлике код функционалиста и код марксиста, а односе се на опште тумачење друштва као цјелине и као система, односно улоге хијерархијског распореда друштвених група у конституисању друштвених неједнакости.

Критика функционалистичког и марксистичког приступа друштвеној стратификацији у социолошкој литератури (Gouldner, Lockwood, Dahrendorf, Tumin, Naralambos) темељи се на томе што се оба ова приступа сматрају као схватања која су, једним дијелом, утемељена на идеологији (Хараламбос, 1989:101-103). Истиче се да социолози, представници једног или другог правца, имају сопствени систем вриједности на основу којег тумаче улогу стратификације у друштву. Тумачећи друштвену стратификацију на тај начин они ризикују да не буду неутрални, већ субјективни тумачи и аналитичари друштва. Истичући да се наведени приступи темеље на идеологији, критичари функционалистичких гледишта друштвене стратификације наводе да се ова мишљења заснивају на конзервативној идеологији, док се марксистички приступ стратификације заснива на радикалној идеологији. Конзервативизам функционалистичкој теорији стратификације поједини социолози приписују због инсистирања на неједнакости као обиљежју стратификације усљед чега ће постојати вјечита подјела на оне који владају и оне којима се влада, што је конзервативна доктрина. Радикализам марксистичких приступа друштвеној стратификацији се читава у ставу по коме су друштвене неједнакости недостојне било којег припадника друштва или било које друштвене групе и оне "полазе од вриједносног суда, по којему је нека врста комунистичког система једино праведно и исправно друштвено уређење" (Хараламбос, 1989:102).

Поједини социолози, као амерички функционалисти Кингсли Дејвис (Kingsley Davis) и Вилбер Мур (Wilbert E. Moore), идентификују стратификацију са системом положаја у друштву који се разликују међу собом на основу важности за живот и одржање друштва.¹

Комплексност различитих компоненти распоређених по одређеним вриједносним критеријумима одређује стратификацију за америчког социолога Мелвина Тумина, који под њом подразумева "регулисаност одређене друштвене групе или друштва у хијерархију позиција које су неједнаке у погледу моћи, имовине, друштвеног вредновања и/или психичког задовољства".² Неједнакост у друштву је појава на основу које стратификацију као "посебан облик друштвено створених неједнакости" одређује и британски социолог Michael Naralambos истичући да друштвена стратификација "значи назочност друштвених скупина које су рангиране једна изнад друге, обично на темељу количине моћи, угледа и богатства које њихови чланови посједују" (Хараламбос, 1989:36). Амерички социолог Бернард Барбер истиче двојство појма стратификације коју дефинише као производ интеракције социјалне диференцијације и социјалног вредновања.³ Макс Вебер стратификацију одређује као шире друштвено окупљање са релативним јединством животног стила.⁴

Односи између наведених становишта указују да сви ови аутори комплексност различитих димензија стратификације везују за хијерархијско разврставање друштвених група на основу неједнаког располагања појединим

1 Kingsley Davis and Wilbert E. Moore, *Some Principles of Stratification*, у: »Class, Status and Power« (ed. Bendix and Lipset), second edition, Routledge and Kegan Paul, London, 1967, p. 136.

2 Melvin M. Tumin, *Social Stratification, The Forms and Functions of Inequality*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1967, p. 13.

3 Bernard Barber, *Social Stratification, Brace and World*, New York, 1957, p. 93.

4 Михаило Ђурић, *Социологија Макса Вебера*, Матица хрватска, Загреб, 1964, стр. 219.

од њих. Неједнако располагање појединим различитим димензијама стратификације од стране друштвених група утиче на квалитет живота.

Класификацију својстава стратификационих елемената, које одређује као "јединице стратификације",⁵ на основу вриједносног система друштва дефинише амерички социолог Талкот Парсонс (Talcott Parsons). По њему стратификација представља рангирање јединица у друштвеном систему на основу мјерила заједничког вриједносног система.⁶

Неки аутори стратификацију дефинишу у оквиру распрострањенијих друштвених момената, као што су друштвени услови, друштвене организације и друштвене снаге. Тако је за Карла Манхајма (Karl Mannheim) друштвена стратификација "сплет друштвених снага које дјелују једна на другу, због чега настају различити начини посматрања и мишљења..."⁷ Енглески социолог Морис Гинсберг стратификацију одређује као главне облике друштвене организације који представљају "типове друштвених група, удружења и институција, чија цјелокупност чини друштво..."⁸ Амерички социолози Роберт Макајвер (Robert MacIver) и Чарлс Пеиц (Charles Page) сматрају да је друштвена слојевитост она "реалност у којој смо рођени и у којој налазимо запослење и одмор, награде и казне, борбу и узајамну помоћ".⁹

За поједине социологе основна димензија стратификације као појаве друштвеног раслојавања је друштвена моћ и њена дистрибуција која се огледа у вршењу утицаја једне индивидуе на другу или једне групације на другу, као и неједнаком учешћу у доношењу значајних одлука и доминантности остваривања стратешких интереса одређене слојне групе. Неједнака расподјела друштвене моћи у економским и политичким утицајима је, по овим ауторима, главни извор друштвених неједнакости. Самим тим различиту, с аспекта вршења утицаја, дистрибуцију друштвене моћи сматрају основним извором и димензијом стратификације. Амерички социолог руског поријекла Питрим Сорокин дефинише стратификацију као диференцирање становништва у хијерархијски распоређене групе.¹⁰ Неравнојерна дистрибуција вршења појединих утицаја, по Сорокину, је у основи стратификационог раслојавања. Дисперзивност дистрибутивних функција утицаја појединца на појединца или групе на групу, како наводи овај социолог, огледа се у неједнакој расподјели права и привилегија, дужности и одговорности, друштвених вриједности и лишавања, друштвене моћи и утицаја (Сорокин, 1959:14). Пошто у основи друштвене моћи леже економски и политички утицаји и на основу њих социо-професионално диференцирана слојевитост друштва, то су по Сорокину економска, политичка и професионална хијерархија друштвених односа три главна облика социјалне стратификације (Сорокин, 1959:14).

На нешто другачији начин од уобичајеног у америчкој социологији стратификацију одређује Герхард Ленски. Овај познати амерички социолог умјесто термина стратификација употребљава одредницу дистрибуција. Док већину америчких социолога у оквиру стратификације интересују посљедице

5 Talcott Parsons, A Revised Analytical Approach to the Theory of Social Stratification, у: »Essays in Sociological Theory«, The Free Press, New York, 1965, p. 386-439.

6 Ibid., p. 388.

7 Карл Манхајм, Идеологија и утопија, Нолит, Београд, 1978, стр. 55-56.

8 Moriss Ginsberg, Reason and Unreason in Society, London, 1950, p. 209-212.

9 Robert MacIver and Charles Page, Society, New York, 1950, p. 240.

10 Pitrim A. Sorokin, Social and Cultural Mobility, Glencoe, Illinois, 1959, p. 11.

друштвеног раслојавања, Ленски под процесом дистрибуције истражује основне узроке друштвених неједнакости и дјеловање процеса расподјеле у друштву, при чему истиче значај технолошког развитка као битног фактора друштвеног раслојавања и његову улогу у производњи и количини произведених добара.¹¹

Заједничко становиште код ових социолога је у томе што под друштвеном стратификацијом подразумевају разврставање које представља хијерархијску диференцијацију друштва у слојеве, тј. у широке групе које се међусобно разликују по цијелом систему критеријума. Разврставање стратификационих сегмената се врши по принципу функционалног издвајања, а оно се може идентификовати "са груписањем чланова друштва, које се врши на основу постојања или непостојања извесних квалитативних обележја".¹² Стабилан систем основних функционалних односа и трострука комплексност узамне повезаности друштва као цјелине и друштвених група, друштвених слојева међу собом и појединаца за чешког социолога Павела Махонина одређују стратификацију друштва на датом историјском степену његовог развоја.¹³

Одређења појма стратификације, као појаве у једном конкретном друштву, заузима запажено мјесто и код југословенских социолога. Стратификацију као кристализацију положаја дефинишу Стане Саксида и Андреј Цасерман, а "институционални регулатори" су у функцији прилагођавања позиција у хијерархији једног "субсистема" позицијама у другим "субсистемима". Постојање "регулатора" на "групном" нивоу се изражава у облику аспирација и очекивања индивида. Они су истовремено институционални регулатори приближавања субсистема у функцији реализације система (кристаллизоване) стратификација друштва.¹⁴

Хијерархијски однос међу појединим елементима структуре представља социјалну стратификацију за Душка Секулића.¹⁵ Елементи структуре (групе или појединци) могу бити у различитом односу и заузимати различите положаје у хијерархији, па овај социолог говори о плуралитету стратификације у коме не постоји друштвена стратификација, него постоје друштвене стратификације (Секулић, 1991: 9).

Димензије¹⁶ друштвене стратификације зависе од мјеста које друштвена група заузима на хијерархијској скали положаја у друштву. Посебне димензије друштвене стратификације су: материјално богатство, друштвена моћ, друштвени углед и квалитет живота.

11 Gerhard Lenski, *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*, New York: Mo Graw-Hill, 1966, p. 47-91.

12 Andras Hegedüs, Структурни модел социјалистичког друштва и друштвена слојевитост, "Социологија", Београд, 1966, 1-2, стр. 126.

13 Павел Махонин, Социјална структура савременог чехословачког друштва, "Социологија", Београд, 1966, 1-2, стр. 107.

14 Стане Саксида, Андреј Цасерман, Друштвена стратификација и покретљивост у југословенском друштву, у: "Класе и слојеви", библиотека "Човјек и систем", књига 5, Филозофски факултет, Загреб, 1977, стр. 86.

15 Душко Секулић, Структуре на измаку, Социолошко друштво Хрватске, Загреб, 1991, стр. 9.

16 Димензије су методолошки појам, а нијесу реалан. Правилније би, можда, било да се умјесто димензија означе елементи друштвене стратификације. Међутим, ако појмовни апарат дефинишемо тако да су на општем нивоу димензије друштвене стратификације, онда су на мањем нивоу општости елементи из којих се састоји свака димензија. Елементи имају своје показатеље.

Материјално богатство представља све материјалне приходе, добра и услуге које појединац остварује и са којима располаже, било да се ради о новцу, некретнинама, земљишту, као и осталом власништву. Материјално богатство се исказује у новчаном и натуралном облику. Мјерљива обиљежја хијерархијског разврставања друштвених група по основу ове посебне димензије друштвене стратификације су: приходи, добра и услуге. Приходи представљају сва новчана и натурална примања појединаца по основу рада, размјене, имовине, имовинских права, бенефиција и привилегија. Добра су сви материјални објекти и предмети (земљиште, зграде, станови, накит, умјетничке вриједности и сл.) који служе за дуготрајну употребу, па чине "акумулирано богатство". Услуге су онај дио материјалног богатства који је резултат минулог рада појединаца или социјализованости друштвеног система, који се не опредмећује и не остварује на тржишни начин путем цијене, а који је неопходан за задовољење потреба (здравствених, образовних, културних, саобраћајних, комуналних и сл.). Велики дио услуга у црногорском друштву је социјализован и алиментира се од стране државе.

Друштвена моћ је посебна димензија стратификације друштва без које није могуће анализирати ову социолошку појаву. Димензија друштвене моћи, односно мјесто које друштвена група заузима на хијерархијској скали моћи битно утичу на поједине, остале димензије стратификације, а прије свега на квалитет живота. Дефинисање и одређење друштвене моћи у социолошкој литератури ствара низ тешкоћа због тога што је друштвена моћ вишеслојна категорија која има своју суштину, изворе, облике, врсте, структуру и мјерљиве показатеље.

Суштину друштвене моћи као способност појединаца или друштвених група да утичу на друге одређује већина социолога. Разлике међу појединим ауторима су у начину и способности дјеловања појединаца и група.

Јосип Жупанов моћ одређује као начин утицаја путем присиле "једне особе или групе на другу особу или групу". Жупанов не поистовећује моћ и присилу и истиче да је "дистрибуција утицаја у хијерархијској субструктури ("руковођење") олигархијска".¹⁷

Покушај да се утиче на друге ради остварења својих интереса изазива отпор, па Макс Вебер наводи да "моћ представља изгледе да се у оквиру једног друштвеног односа спроведе сопствена воља, упркос отпору, без обзира на чему се заснивају ти изгледи (Вебер, 1976:27). Вебер даље истиче да је моћ "способност контроле понашања других", а К. Мајер у сличном одређењу да је то "контрола коју су одређене групе у стању да врше над животним шансама других".¹⁸ Остварење воље појединца или друштвене групе ради доношења одлука значајних за наведене структурне ентитете, упркос отпору других, је карактеристика друштвене моћи за Рајта Милса (Wright C. Mills).¹⁹

Посједовање средстава у друштвеном систему и друштвеном процесу помоћу којих субјекат утиче на објекат "да овај изврши неку радњу по жељи носиоца моћи"²⁰ је суштина друштвене моћи за Вељка Руса. Средства за оства-

17 Јосип Жупанов, Самоуправљање и друштвена моћ у радним организацијама, у: "Индустријска социологија", "Наше теме", Загреб, 1971, стр. 105.

18 К. Мајер, *The Theory of Social Classes*, у: Robert K. Merton, *Reader in Bureaucracy*, Free Press, Glencoe, 1952, p. 330-331.

19 Рајт Милс, *Елита власти*, "Култура", Београд, 1964, стр. 11.

20 Вељко Рус, *Социјални процеси и структура моћи у радној организацији*, "Социологија", Београд, 1986, 4, стр. 105.

рење и постизање интереса појединаца или друштвених група су друштвено повезана и условљена у друштвену дјелатност. Заснивајући своје одређење моћи и способности да се друштвеном дјелатношћу остваре одређени интереси, Зоран Видаковић дефинише друштвену моћ као способност људи да "дјелатношћу сопственом, заједничком или и туђом – реализују своје потребе, остваре иманентна својства људског живота у друштвеној заједници".²¹

Бранко Хорват проширује одређење друштвене дјелатности на све расположиве ресурсе као средства помоћу којих се остварује моћ, па наводи да је друштвена моћ "способност мобилизирања ресурса, неопходних за дјеловање друштвеног система помоћу доношења одлука које значајно утичу на животе других људи".²²

Способност појединаца и друштвених група у доношењу, остварењу и постизању интереса је дјелатност различитог интензитета и усмјерења. Какав ће бити тај интензитет и смјер зависи од друштвеног положаја који појединци и групе заузимају у структури друштва. Одређујући друштвени положај као значајан Слободан Вукићевић дефинише друштвену моћ као "латентну снагу појединаца и друштвених група детерминисану њиховим друштвеним положајем у одређеном начину производње као могућношћу конкретног усмјеравања друштвених процеса у оквиру владајућег система односа и тежњом и усмјереношћу њихове дјелатности и друштвене активности да мијењају, или не, постојећи систем друштвених односа, у циљу реализације групних и појединачних интереса".²³

Моћ представља способност једног субјекта који доноси одлуку (који одлучује) да утиче на други субјекат да ту одлуку спроведе или реализује. Како ће један субјекат реализовати одлуку другог субјекта зависи од односа између субјеката у различитим фазама одлучивања (формулисање одлуке, прикупљање информација значајних за извршавање одлуке, одабир стратегије, финално одлучивање и фаза извршења одлуке). Уважавајући различитост односа између субјеката у различитим фазама одлучивања Харолд Ласвел (Harold Lasswell) и Абрахам Каплан (A. Kaplan) друштвену моћ дефинишу као "партиципацију у процесу одлучивања".²⁴ Успјешност одлучивања у различитим фазама извршења одлуке и вјероватноћа да ће један субјекат извршити одлуку другог зависи од количине позитивних санкција (награда) и негативних санкција (казни) којима располаже и које користи субјекат чији се интереси остварују. Сматрајући позитивне и негативне санкције као значајне за остварење моћи, амерички економиста Џон Кенет Галбрајт (John K. Galbraith) дефинише друштвену моћ појединаца и друштвених група као наметање "сопствене воље путем разних облика репресије или застрашивања, преко разних облика почести, награда и привилегија, до убјеђивања разним идеолошким и пропагандним средствима".²⁵ Слична дефиницијска раван је и она коју наводи Слободан Вуковић истичући да друштвена моћ представља

21 Зоран Видаковић, Друштвена моћ радничке класе, "Рад", Београд, 1970, стр. 243.

22 Бранко Хорват, Политичка економија социјализма, "Глобус", Загреб, 1984, стр. 60.

23 Слободан Вукићевић, Структура друштвене моћи у радној организацији, Центар за марксистичко образовање "Никола Ковачевић", Никшић, 1980, стр. 17.

24 Harold Lasswell and Abraham Kaplan, Power and Society, Yale University Press, New York, 1950, p. 75.

25 John K. Galbraith, Анатомија моћи, "Стварност", Загреб, година издања није наведена, стр. 10.

”наметање сопствене воље (уз помоћ разних облика кажњавања, преко награђивања до уверавања) од стране одређених појединаца и друштвених група (које се првенствено врши посредством разних организационих облика) у доношењу одлука које битно утичу на начин и услове живота не само других појединаца него и целих друштвених група”.²⁶

На основу презентованих дефиниција, за потребе овог рада, друштвену моћ би могли да одредимо као посебну димензију стратификације друштва која представља начин утицаја, способност и снагу појединаца и друштвених група да сходно друштвеном положају у структури друштва дјелују и утичу на друге појединце и групе путем позитивних (награде, стимуланси, бенефиције) и негативних (казне, застрашивања) санкција, да контролишу њихово понашање упркос отпору ради наметања и задовољења властитих интереса и потреба, као и доношења одлука које утичу на квалитет живота свих егзистирајућих скупина у једном друштву.

У социолошкој литератури наводе се различити извори моћи: формални или неформални, групни или индивидуални (Вељко Рус);²⁷ личност, имовина и организација (John K. Galbraith); информације и вјештине које доприносе комуницирању релевантних субјеката друштвене моћи, неформално колективно вођство, положаји у систему колективне активности (Јосип Жупанов);²⁸ индивидуалне, групне и организационе изворе (R. Carzov и J. N. Yanozasov)²⁹, итд. За потребе овога рада најзначајнији је извор моћи који проистиче из стратификацијског карактера друштва и који служи за спровођење воље, подржавање и остварење интереса егзистирајућих група у друштву омогућавајући (не)задовољење квалитета живота.

Различити су облици и врсте моћи које наводе поједини социолози формалишући сопствене класификације. Вељко Рус и Слободан Вукићевић наводе Френч – Равенову класификацију облика моћи који су повезани са средствима вршења утицаја, с обзиром да су средства вршења утицаја полазни основ код већине социолога у конституисању класификације облика моћи. Наведена класификација садржи следеће облике моћи: легитимни облик моћи (руководиоци се позивају на ауторитет организације и врше га путем директива, задатака и наређења); награђивачки облик моћи (врши се путем додјеливања награда за успјешно извршавање задатака); принудни облик моћи (врши се путем негативних санкција, у првом реду путем дисциплинских мјера); пријатељска моћ (заснива се на личном пријатељству и симпатији), и индиректни облик моћи (врши се посредно преко друге особе).³⁰ Носиоци моћи су полазни основ класификације облика моћи коју дефинише Џон Галбрајт и коју сачињавају: кондигна моћ (”постигне потчињавање или послушност способношћу да појединац или скупина намеће алтернативу за оно што они желе и то алтернативу која је довољно неугодна или болна да се они одрекну оног

26 Слободан Вуковић, Покретљивост и структура друштва, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 1994, стр. 87.

27 Вељко Рус, Моћ и структура моћи у југословенским предузећима, ”Социологија”, Београд, 1970, 2, стр. 203.

28 Наведено према: Слободан Вукићевић, Структура друштвене моћи у радној организацији, ..., 1988, стр. 18.

29 Ibid., стр. 24.

30 Ibid., стр. 19.

што су желели”), компензацијска моћ (“онима које жели потчинити нуди позитивну, афирмативну награду”) и кондиционирана моћ (“остварује се тако да се мијењају вјеровања оних који се желе потчинити”) – (Galbraith:11). Извор моћи је основ класификације коју конституише Вељко Рус, разликујући следеће облике моћи: присилну моћ (извор моћи је физичко средство), експертску моћ (извор моћи је знање), утилитарну моћ (извор моћи је материјално добро) и легитимну моћ (извор моћи је у статусу у њеној институционализованој групи) – (Рус, 1970: 204).

Наведени облици моћи омогућавају да се средства вршења утицаја мјерљиво исказују и утврђују на основу чије различитости је могуће установити хијерархијски распоред слојева по овој димензији стратификације.

Остваривање моћи у глобалним и посебним сегментима друштва омогућава конституисање различитих врста моћи: политичке, економске, културне, религиозне, итд. Политичка моћ се остварује на нивоу глобалног друштва, док се остале врсте остварују у посебним друштвеним сферама.

Друштвени углед је посебна димензија друштвене стратификације која се састоји у различитом вредновању појединаца и друштвених група на хијерархијској лествици друштвених вриједности. Мјерљиво својство ове димензије стратификације је субјективна процјена о угледу који појединац и друштвена група уживају у друштву.

Квалитет живота је једна од посебних димензија друштвене стратификације. Поједини социолози квалитет живота називају начин живота или стил живота. Ова димензија друштвене стратификације зависи од мјеста које појединац и друштвена група заузимају на хијерархијској скали друштвених положаја и моћи. Квалитет живота је “ситуација/егзистенцијално стање потреба различитих колективитета као што су: друштвене групе, слојеви, становништво одређеног територија/друштва”³¹. Стратификацијска анализа друштва по основу димензије квалитета живота “интерпретира друштво као (не)хијерархијски скуп слојева”, чији распоред зависи од различитости мјерљивих обиљежја елемената: материјалног положаја, стамбеног статуса и услова становања, исхране, услова рада, здравствене заштите, нивоа образовања, одмора и рекреације, еколошких карактеристика животне средине, итд.

Заједничка карактеристика интерпретираних теоријских разматрања је да друштвену стратификацију посматрају као разврставање друштвених група по појединим димензијама по којима постоје неједнакости. Постоји више посебних димензија на којима се заснива друштвена стратификација, али у већини теоријских анализа и истраживања доминирају: друштвени положај, материјално богатство, друштвена моћ, углед и квалитет живота.

На основу изнесених одредби и дефиниција друштвену стратификацију бисмо могли да одредимо као један вид испољавања друштвене структуре који је заснован на хијерархијској подјели друштва на више друштвених група по основу њихове различитости у материјалном богатству, моћи и угледу који посједују, а што све утиче на различитост степена и начина (не)задовољавања егзистенцијалних и животних потреба садржаних у квалитету живота.

31 Vladimir Lay, Квалитет живота становништва Хрватске, “Социологија”, Београд, 1991, 3, стр. 297.

Литература:

1. Barber, Bernard, (1957), *Social Stratification, Braco and World*, New York.
2. Davis, Kingsley and Moore, E. Wilbert, (1967), *Some Principles of Stratification*, у »Class, Status and Power« (ed. Bendix and Lipset), second edition, Routledge and Kegan Paul, London.
3. Ђурић, Михаило, (1964), *Социологија Макса Вебера*, Матица хрватска, Загреб.
4. Galbraith, K. John, (без године издања), *Анатомија моћи*, "Стварност", Загреб.
5. Gainsberg, Moris, (1950), *Reason and Unreason in Society*, London.
6. Haralambos, Michael, (1991), *Увод у социологију*, "Глобус", Загреб.
7. Hegedüs, Andras, (1966), *Структурални модел социјалистичког друштва и друштвена слојевитост*, "Социологија", Београд, 1-2.
8. Хорват, Бранко, (1984), *Политичка економија социјализма*, "Глобус", Загреб.
9. Laswell, Harold and Kaplan, Abraham, (1950), *Power and Society*, Yale University Press, New York.
10. Lay, Vladimir, (1991), *Квалитет живота становништва Хрватске*, "Социологија", Београд, 3.
11. Lenski, Gerhard, (1966), *Power and Privilege: A Theory of Social Stratification*, Mc Graw-Hill, New York.
12. MacIver, Robert and Page, Charles, (1950), *Society*, New York.
13. Махонин, Павел, (1966), *Социјална структура савременог чехословачког друштва*, "Социологија", Београд, 1-2.
14. Манхајм, Карл, (1978), *Идеологија и утопија*, "Нолит", Београд.
15. Mayer, K., (1952), *The Theory of Social Classes*, у: Robert K. Merton, *Reader in Bureaucracy*, Free Press, Gloncoe.
16. Милс, Рајт, (1964), *Елита власти*, "Култура", Београд.
17. Parsons, Talcott, (1965), *A Revised Analytical Approach to the Theory of Social Stratification*, у »Essays in Sociological Theory«, The Free Press, New York.
18. Рус, Вељко, (1970), *Моћ и структура моћи у југословенским предузећима*, "Социологија", Београд, 2.
19. Рус, Вељко, (1986), *Социјални процеси и структура моћи у радној организацији*, "Социологија", Београд, 4.
20. Саксида, Стане, Цасерман, Андреј, Петровић, Крешо; (1977), *Друштвена стратификација и покретљивост у југословенском друштву*, у: "Класе и слојеви", библиотека "Човјек и систем", књига 5, Филозофски факултет, Загреб.
21. Секулић, Душко, (1991), *Структуре на измаку*, Социолошко друштво Хрватске, Загреб.
22. Sorokin, Pitrim, A., (1959), *Social and Cultural Mobility*, Glencoe, Illinois.
23. Tumin, Melvin, M., (1967), *Social Stratification, The Forms and Functions of Inequality*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey.
24. Видаковић, Зоран, (1970), *Друштвена моћ радничке класе*, "Рад", Београд.
25. Вебер, Макс, (1976), *Привреда и друштво*, "Просвета", Београд.
26. Вукадиновић, Срђан, (1997), *Друштвена стратификација*, у: *Стратификација друштва и квалитет живота*, (рукопис), Подгорица.
27. Вукићевић, Слободан, (1980), *Структура друштвене моћи у радној организацији*, Центар за марксистичко образовање "Никола Ковачевић", Никшић.
28. Вуковић, Слободан, (1994), *Покретљивост и структура друштва*, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд.
29. Жупанов, Јосип, (1971), *Самоуправљање и друштвена моћ у радним организацијама*, у: "Индустријска социологија", "Наше теме", Загреб.